

Marija Turk – Maja Opašić

SUPOSTAVNA RAŠČLAMBA FRAZEMA

dr. sc. Marija Turk – Maja Opašić, *Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak*

UDK 81'373.7

U prilogu se analiziraju podudarnosti i razlike frazema u hrvatskome, engleskome, njemačkome i talijanskome jeziku. U frazemima podudarne strukture i istovjetna frazeološkoga značenja ustanovljena su četiri odnosa:

1. *podudarnost leksemskih sastavnica i frazemske slike;*
2. *djelomična podudarnost leksemskih sastavnica i sličnost frazemske slike;*
3. *podudarnost frazema u nekim jezicima i različitost u drugim jezicima;*
4. *nepodudarnost leksemskih sastavnica i različitost slike.*

Podudarnosti se temelje na zajedničkoj iskustvenoj podlozi ili na kalkiranju, a razlike proizlaze iz specifičnosti kulture kojoj jezik pripada.

Ključne riječi: *frazem, prevedenica, jezični kontakt, hrvatski, engleski, njemački, talijanski*

Kad se govori o značajkama frazema u odnosu na druge jezične jedinice, obično se ističe njihova specifičnost i izvornost za svaki jezik jer su nastali iz posebnosti kulture naroda kojoj taj jezik pripada (Menac 1972; Turk 1994). Usporedbom se frazema u različitim jezicima mogu utvrditi razlike, ali i strukturne i semantičke podudarnosti. Građa koja se analizira u ovome prilogu nastala je ekscerpiranjem primjera iz jednojezičnih i dvojezičnih frazeoloških rječnika, te iz općih jednojezičnih i dvojezičnih rječnika. Raščlambom su obuhvaćeni frazemi jednaka frazeološkoga značenja i podudarne sintaktičke strukture u hrvatskome, engleskome, njemačkome i talijanskome jeziku. Ustanovljena su četiri tipa ekvivalencije: (1) leksemna podudaranost i podudarnost frazemske pozadinske slike,¹ (2) djelomična podudarnost leksemskih sastavnica

¹ U hrvatskoj se literaturi frazemska pozadinska slika još naziva i *semantički talog*. Pojam je prvi put objasnila Željka Fink u svojoj (neobjavljenoj) doktorskoj disertaciji pod naslovom "Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku" (1994) nazvavši ga *značenjskim talogom*. Radi se "... o unutarnjoj slici koja motivira frazeološko značenje. To znači da leksičko značenje komponente ne odlazi unepovrat, već zajedno s drugim komponentama tvori sliku koja onda utječe na stvaranje frazeološkog značenja. Ja bih to nazvala svojevrstnim *značenjskim talogom*" (str. 72). "Frazeološko značenje jedinica kod kojih je provedena potpuna desemantizacija

i frazemske pozadinske slike, (3) podudarnost frazema u nekim jezicima i različitost u drugim jezicima, (4) nepodudarnost leksemskih sastavnica i frazemske pozadinske slike.

I. Leksemška podudarnost frazemskih sastavnica i podudarnost frazemske pozadinske slike

Potpuna je frazemska ekvivalencija moguća u više jezika, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

- (1) Frazeološko značenje 'osoba koja se svojim ponašanjem ili stavovima razlikuje od ostalih' izražava se na podudaran način u sva četiri analizirana jezika:
hrv. *crna ovca*, engl. *the black sheep*, njem. *das schwarze Schaf*,
tal. *la pecora nera*.
- (2) Frazem u značenju 'biti samostalan, biti financijski neovisan' izražava se u sva četiri jezika na podudaran način:
hrv. *stajati na vlastitim nogama*, engl. *stand on one's own feet*,
njem. *auf eigenen Füßen stehen*, tal. *stare sui propri piedi*.
- (3) Frazem sa značenjem 'namjerno ne uočiti/ne uočavati što, ne htjeti se suočiti s činjenicama' glasi:
hrv. *zatvoriti/zatvarati oči pred čim*, engl. *to close one's eyes to something*, njem. *die Augen vor etwas verschliessen*, tal. *chiudere gli occhi davanti a qualcosa*.

II. Djelomična podudarnost leksemskih sastavnica i sličnost frazemske slike

Frazemi jednakoga značenja mogu se u dva ili više jezika razlikovati samo u jednoj sastavnici. Ako sastavnice pripadaju istom asocijativnom polju, frazemska se slika bitno ne mijenja:

- (1) Značenje 'imati (pred)osjećaj, intuiciju' najavljuje se u jednakoznačnim frazemima sastavnicama *nos* ili *njuh* u hrvatskome i talijanskome jeziku, dok njemački i engleski koriste jednu: *nos* (*Nase*, *nose*):
hrv. *imati <dobar> nos (njuh)* za što, engl. *have a <good> nose for something*
njem. *eine gute Nase für etwas haben*, tal. *avere buon fiuto/naso*.

Jednaka nosiva sastavnica osigurava u različitim jezicima jednako frazeološko značenje, a različite nenosive sastavnice bitno ne mijenjaju frazemsku pozadinsku sliku.

---

a nastale su od slobodnih sveza riječi motivirano je slikom koju ta sveza ostavlja u našoj svijesti. Ta slika, svojevrsni *značenjski talog*, uzdiže se s nivoa pojedinačnog na nivo općeg, uopćenog stvarajući frazeološko značenje lako primjenjivo na sve ljude i predmete ili određene skupine" (str. 74). Autorica u kasnije objavljenim radovima rabi naziv *semantički talog* (usp. Fink 2002: 29).

- (2) Frazemi sa značenjem ‘financijski opteretiti *koga*, pasti na čiju skrb’ imaju u hrvatskome, njemačkome i talijanskome jeziku jednaku nosivu sastavnicu – *teret* (njem. *Last*, tal. *peso*) koja osigurava podudarno značenje. Različite nenosive sastavnice frazemsku sliku tek neznatno modificiraju:

hrv. *pasti kome na teret*, engl. *to be a burden to somebody*, njem. *jemandem zur Last fallen*, tal. *essere di peso a qualcuno*.

Hrvatski i njemački su frazemi potpuno podudarni, a engleski i talijanski se od njih razlikuje po glagolskoj sastavnici.

- (3) Frazemi sa značenjem ‘istodobno podržavati dvije strane, držati se dvolično, biti dvoličan’ imaju podudarnu strukturu u hrvatskome, engleskome i talijanskome jeziku, dok se u njemačkome istoznačan frazem razlikuje samo uporabom prijedloga. Pozadinska je slika u njemačkome jeziku neznatno izmijenjena:

hrv. *sjediti na dvije stolice* (prema lat. *duabus selis sedere*), engl. *sit on two stools*, tal. *sedere su due sedie*, njem. *zwischen zwei Stühlen sitzen* (*zwischen* = između).

Ako su kolokati u frazemima u različitim jezicima nejednaka leksičkoga značenja, ali pripadaju skupini riječi s istim morfološkim značenjem, frazeološko će značenje biti jednako, a pozadinska slika slična. To je vidljivo primjerice iz frazema u kojima su kolokati glagoli stanja: hrv. *biti, sjediti*, njem. *sitzen* (=sjediti), tal. *stare* (=stajati):

- (4) Frazemi sa značenjem ‘nestrpljivo (nervozno) čekati’ glase:

hrv. *biti (sjediti) kao na žeravici*

njem. *wie auf glühenden Kohlen sitzen*

tal. *stare sui carboni accesi/ardenti*

Pozadinska se slika u detaljima može donekle razlikovati ako u frazemima, osim u kolokatima kako je pokazano u prethodnim primjerima, postoje nosive sastavnice koje imenuju različite pojmove. Pritom je bitno istaknuti da različite nosive sastavnice moraju sadržavati bar jedno zajedničko semantičko obilježje.

- (5) Frazeološko značenje prikazano u prethodnim primjerima u hrvatskome, njemačkome i talijanskome jeziku izražava se u engleskome jeziku frazemima motiviranim drugačijim pozadinskim slikama, ali im je kao i prethodnoj skupini frazema zajedničko da nosive sastavnice uključuju semantičko obilježje ‘vruć’:

engl. 1. *be like a cat on a hot tin roof* 2. *be like a cat on hot bricks* 3. *be on (in) the hot seat*.

Pozadinske su slike ovim potonjim frazemima *položaj mačke na vrućoj podlozi* ili *opekama*, odnosno položaj u *vrućoj stolici*.

- (6) Leksemi *igla* (njem. *Nadel*, engl. *needle*), *bodljika* (tal. *spina*), *klin/čavao* (engl. *pin*) imaju zajedničko semantičko obilježje ‘oštar’. Kao nosive sastavnice osiguravaju u različitim jezicima u podudarnim frazemskim strukturama jednako značenje i neznatno izmijenjenu pozadinsku sliku. Frazeološko značenje ‘biti nervozan

(nestrpljiv, nemiran)' počiva u hrvatskome i njemačkome jeziku na pozadinskoj slici u kojoj je *igla*, u talijanskome *bodlja*, dok je u engleskome neugoda pojačana uporabom sastavnica *igla* i *čavlič*:

hrv. *biti* < kao > na *iglama*, engl. *be/sit on pins and needles*,

njem. *wie auf Nadeln stehen*, tal. *essere/stare sulle spine*.

III. Podudarnost frazema u nekim jezicima i različitost u drugim jezicima

Treći se tip ekvivalencije očituje u tome da su hrvatski frazemi podudarni s frazemima u jednome jeziku, dok se u drugome jeziku jednako frazeološko značenje izražava različitim nosivim sastavnicama pri čemu se mijenja i pozadinska slika. Pri tome je bitno da alternativne leksičke sastavnice imaju koje zajedničko semantičko obilježje.

- (1) Frazemi sa značenjem 'osoba različita od drugih, osoba koja se razlikuje od svoje sredine' glase:

hrv. *bijela vrana*, njem. *ein weisser Rabe*, tal. *mosca bianca*.²

Ti su frazemi strukturno podudarni i imaju jednako frazeološko značenje. Hrvatski i njemački frazemi imaju zbog ekvivalentnih leksičkih sastavnica gotovo jednaku pozadinsku sliku.³ Drugačija leksemska sastavnica u talijanskome frazemu (*mosca* = muha) oblikuje drugačiju pozadinsku sliku.

- (2) Frazeološko značenje 'pogoršati/pogoršavati situaciju (raspoloženje), pojačati/pojačavati ljutnju (bijes), potaknuti/poticati svađu, usijati atmosferu, podbosti/podbadati *koga*') može se izraziti strukturno i semantički podudarnim frazemima s ekvivalentnim leksičkim sastavnicama i identičnom pozadinskom slikom u nekoliko jezika ili različitim sastavnicama i pozadinskom slikom u drugim jezicima. Da bi frazemi imali jednako značenje, potrebo je da alternativne leksičke sastavnice imaju koje zajedničko semantičko obilježje:

hrv. *doliti/dolijevati ulje na vatru*, engl. *pour oil on the fire*,

njem. *Öl ins Feuer gießen*, tal. *buttare/gettare olio sul fuoco*.

U talijanskome se jeziku rabi još i frazem drugoga leksemskog sastava, a donekle i slike: *aggiungere/mettere legna al fuoco* (*legno* = drvo).

Alternativne sastavnice *olio/legno* u talijanskim frazemima povezuje semantičko obilježje 'goriv'.

² U rječnicima se obično uz navedene frazeme upućuje na latinski utjecaj: *rara avis* - doslovno 'rijetka ptica'. Bujas (2001: 1592) za hrvatski frazem *bijela vrana* daje objašnjenje "the odd man out" i *rara avis*, a Vrgoč - Fink (2008) nemaju latinski frazem.

³ U njemačkom je nosiva sastavnica 'gavran', ptica iz porodice vrana, pa se pozadinske slike gotovo i ne razlikuju.

- (3) Frazemi sa značenjem ‘umjeren stav, izbjegavanje krajnosti (pretjerivanja), sredina između dviju krajnosti, srednji put’ mogu se u hrvatskome, engleskome, njemačkome i talijanskome jeziku izraziti na podudaran način:

hrv. *zlatna sredina*, engl. *golden mean*,

njem. *die goldene Mitte*, tal. *l'aurea mediocrità*.⁴

U talijanskome se jeziku rabi i varijantni frazem *il giusto mezzo* (*giusto* = ispravan, točan, primjeren).

- (4) Frazeološko se značenje ‘gubiti vrijeme brbljanjem, govoriti gluposti’ može izraziti na sljedeći način:

hrv. *mlatiti praznu slamu*, engl. (1) *talk hot air*, (2) *run off at the mouth*, njem. *leeres Stroh dreschen*, tal. *parlare a vanvera*.

Hrvatski i njemački frazemi strukturno, leksemski i semantički potpuno se preklapaju i imaju jednaku pozadinsku sliku, a engleski i talijanski primjeri pokazuju specifičnosti.

- (5) Frazeološko se značenje ‘nanijeti/nanositi štetu *komu*, odmoći/odmagati *komu*, učiniti/činiti nesmotren potez na čiju štetu’ može u hrvatskome, njemačkome i talijanskome jeziku izraziti frazemima u kojima je nosiva riječ *usluga* (*Dienst*, *favore*), a ona može biti *medvjeda*, *magareća* ili *pseća*:

hrv. *učiniti/činiti (napraviti/praviti) medvjedu (magareću) uslugu komu*, njem. *jemandem einen Barendienst erweisen*,

tal. *fare un favore da cani a qualcuno*.

Jedna se hrvatska frazemska inačica podudara s njemačkim frazem. U engleskome jeziku nisu zabilježeni frazemi podudarne strukture i pozadinske slike.⁵

- (6) Hrvatski, engleski i talijanski frazemi sa značenjem ‘imati velike zahtjeve, pretjerano zahtijevati, biti objestan’ strukturno su slični, a dijelom i po leksičkim sastavnicama. Svima je nosiva sastavnica *kruh* (engl. *bread*, tal. *pane*):

hrv. *tražiti kruha pored pogače*, engl. *want (desire, look for) better bread than is made of wheat*, tal. *cercare miglior pane che di grano*.

Pozadinska je slika slična, a razlika proizlazi iz različito izražene kvalitete: u hrvatskome *kruh - pogača*, a u engleskome i talijanskome *kruh - pšenični kruh*.

U engleskome i njemačkome jeziku postoje frazemski ekvivalenti različite strukture u odnosu na prethodne primjere i različite pozadinske slike:

engl. *why go out for hamburger when you've got steak at home*

⁴ Svi su prevedenice napravljene prema lat. *aurea mediocritas*.

⁵ U hrvatsko-engleskome frazeološkome rječniku (Vrgoč - Fink 2008) zabilježeni su engleski značenjski ekvivalenti različite strukture i pozadinske slike: *do sb a <great, (grave) > diverse, do sb an ill service, do sb no favour, do sb a bad turn, give (hand) sb a poisoned chalice*.

njem. *auf dem Brotkorb sitzen und Hunger schreien*.

U engleskome frazemu značenje ‘pretjeran zahtjev, objest’ motivira pozadinska slika *izlaska u potrazi za onim što je lošije kvalitete (hamburger) od onog što je u kući bolje kvalitete (stejk)*. U njemačkome je frazemu to značenje motivirano pozadinskom slikom *sjedenja na košari kruha i galamom o gladi*.

- (7) Frazem *u cvijetu mladosti* sa značenjem ‘u najljepše doba mladosti’ u potpunosti se slaže s talijanskim frazedom *nel fior della gioventù*, dok se engleski i njemački jezik u jednakoznačnim frazemima koriste drugim leksemskim sastavnicama koje određuju zajedničku nosivu sastavnicu *cvijet, flower, Blüte*. Različite odredbenice pripadaju semantičkome polju ‘životno doba’.

engl. *in the flower of one’s age*, njem. *in der Blüte der Jahre/des Lebens*.

- (8) Frazeološko značenje ‘prilagoditi se/prilagođavati se svojim mogućnostima, živjeti u skladu sa svojim <materijalnim> prilikama’ izražavaju sljedeći frazemi:

hrv. *pružiti se/pružati se prema pokrivaču*

engl. 1. *stretch your legs according to your coverlet* 2. *cut your coat according to your cloth*

njem. *sich nach der Decke strecken*

tal. 1. *fare il passo secondo la gamba* 2. *fare il taglio secondo la stoffa*.

Hrvatski i njemački frazem imaju podudaran leksemski sastav i pozadinsku sliku. Vrlo im je blizak i prvi od navedenih engleskih frazema: njegova je slika doduše nešto preciznija uporabom sastavnice *noge* (engl. *legs*). Značenje prvoga talijanskog frazema proizlazi iz slike *koraka prema veličini nogu*. Sličnu sliku imaju drugi engleski i talijanski frazem jer im u pozadinskoj slici stoji *krojenje tkanine*.

- (9) Frazeološko se značenje ‘raditi protiv vlastitog interesa, raditi na vlastitu štetu’ može izraziti na sljedeći način:

hrv. *piliti (rezati, sjeći) granu na kojoj se sjedi*

engl. 1. *cut the bough sb is standing on* 2. *shoot yourself in the foot* 3. *saw off the branch sb is sitting on*

njem. *den Abast absägen auf dem man sitzt*

tal. *darsi la zappa sui piedi*

Ovim je frazemima u pozadinskoj slici činjenje *onoga što dovodi koga u opasnost ili ga onemogućuju u djelovanju*. Hrvatski, engleski (br. 1 i 3) i njemački frazem imaju jednaku sliku. Jedan engleski frazem (br. 2) i talijanski frazem dosta su slični: u engleskome se onemogućava sebe *pucanjem u noge*, a u talijanskome je slika *udaranja motikom u noge*.

IV. Nepodudarnost leksemskih sastavnica i različitost slike

S obzirom na to da su frazemi usko povezani s iskustvom i navikama naroda u kojem su nastali, frazemi jednaka značenja u različitim jezicima slikovito izražavaju ta iskustva. Čak i kad postoje zajednička iskustva, ona se u frazeologiji ne iskorištavaju uvijek na isti način. Zbog toga se u različitim jezicima očituju frazemske specifičnosti.

- (1) Kad se želi reći da je 'tko imao sreće ili uspjeha, da je ostvario neočekivani dobitak' u hrvatskome se to može izraziti frazomom *pala je komu sjekira u med*, a u talijanskome frazomom *è piovuto/caduto il cacio sui maccheroni a qualcuno*. U pozadinskoj je slici talijanskog frazema *sir koji je pao na tjesteninu*. Frazem je motiviran tipično talijanskom svakodnevicom i gastronomskom tradicijom. Neočekivani dobitak izražava se u engleskome jeziku također *padom* i to *drva koje je oborio vjetar: sb got a windfall*. Njemački bliskoznačan frazem *jemand's Weitzen blüht* potpuno se razlikuje od svojih međujezičnih semantičkih ekvivalenata: njegova je pozadinska slika *cvjetanje pšenice*.
- (2) Za frazeološko značenje 'doći u gori položaj, ići s boljega na gore, spustiti s višega u niži položaj' postoji u pojedinim jezicima više frazema:

hrv. *pasti s konja na magarca*,

engl. 1. *jump out of the frying pan (and) into the fire*, 2. *out of God's blessing into the warm sun*,

njem. *vom Pferd auf den Esel kommen*

tal. 1. *cascare dalla padella nella brace*, 2. *passare dalle stelle alle stalle*.

Potpunu strukturnu i leksemsku podudarnost, a to znači i frazeološku pozadinsku sliku imaju hrvatski i njemački frazem. Prvi navedeni engleski i talijanski frazemi imaju vrlo sličnu strukturu, podudaran leksemski sastav i blisku frazeološku sliku *pada/iskakanja iz tave u žeravicu/vatru*. Drugi engleski i talijanski frazem razlikuju se međusobno i u odnosu na hrvatski i njemački frazem i po leksemskim sastavnicama i po frazeološkoj pozadinskoj slici: engleski je frazem motiviran slikom *izlaska iz božje milosti na vruće sunce*, a talijanski *prelaskom iz zvijezda u staju*.

- (3) U više jezika postoje sinonimski frazemi sa značenjem 'baviti se beskorisnim (besmislenim) poslom, činiti što uludo':

hrv. 1. *preljevati (pretakati) iz šupljeg u prazno* 2. *bacati sol u more*

engl. 1. *take/carry coals to Newcastle* 2. *sell ice to the Eskimos*

njem. 1. *mit einem Sieb Wasser schöpfen* 2. *leeres Stroh dreschen*⁶

tal. 1. *pestare l'acqua nel mortaio* 2. *fare la zuppa nel paniere*.

Zajedničko je svim navedenim frazemima izricanje koje apsurdne radnje. U hrvatskome, njemačkome i talijanskome jeziku to su slike nemogućeg čina: u

⁶ Ovaj je njemački frazem višeznačan. Usp. već prikazano značenje u točki III. 4.

hrvatskome – *prelijevanjem tekućeg iz šupljeg*, u njemačkome – *hvatanjem vode sitom*, u talijanskome – *pravljenjem juhe u košari* ili besmislenim radnjom: u talijanskome – *lupanjem vode u stupi* ili pokušajem da se iskoristi ono što je već iskorišteno, u njemačkome – *mlaćenjem prazne slame*. Jednome je hrvatskome frazemu i obama navedenim engleskim frazemima zajedničko da se apsurdni čin temelji na suvišnosti: u hrvatskome – *bacanjem soli u more*, u engleskome *dovoženjem ugljena u grad ugljenokopa* ili *prodavanjem leda Eskimima*.

(4) Frazeološko značenje 'lagodno živjeti, živjeti u izobilju' u različitim se jezicima izražava putem različitih slika:

hrv. *živjeti kao bubreg u loju*,

engl. 1. *to be (live) in clover*, 2. *live (be) like a pig in clover*, 3. *be in the gravy*, 4. *to live on the fat of the land*,

njem. 1. *leben wie Gott in Frankreich* 2. *leben wie die Made im Speck* 3. *im Fett schwimmen/sitzen*

tal. 1. *vivere come un papa*, 2. *far vita da principe*, 3. *nuotare nel grasso (o nel lardo)*, 4. *nuotare nell'abbondanza*

Koncept blagostanja temelji se u frazeologiji sva četiri jezika u prvome redu na slici neke vrste masnoće: *loju*, *masti* (njem. *Fett*, engl. *fat*, tal. *grasso*), *salu* (tal. *lardo*), *slanini* (njem. *Speck*), *soku od pečenke* (engl. *gravy*), u kojoj se *živi*, *sjedi* (njem. *sitzen*) ili *pliva* (njem. *schwimmen*, tal. *nuotare*). Dva engleska frazema blagostanje temelje na konceptu *života u djetelini (clover)*. Koncept 'obilja' izražava se u svim analiziranim jezicima i frazemima u kojima se blagostanje uspoređuje sa *življenjem koga* u različitim okolnostima: hrvatski → *s bubregom u loju*, engleski → *svinjom u djetelini*, njemački → *bogom u Francuskoj* ili *ličinkom u slanini*, talijanski → *s papom* ili *s princom*. Zajedničko je svim tim frazemima veliki stupanj desemantizacije sastavnica. Najniži stupanj desemantizacije ima talijanski frazem *nuotare nell'abbondanza* jer je nosiva sastavnica *abbondanza* (= izobilje) nedeseantizirana.

Frazemi izražavaju kulturnu i etnološku posebnost naroda u kojem su nastali i zato se u najvećem dijelu u svojoj pozadinskoj slici razlikuju od jezika do jezika. To se odnosi prije svega na nacionalnu frazeologiju. Ona je prepoznatljiva po specifičnoj pozadinskoj slici. Nacionalni su frazemi prepoznatljiviji i po vlastitim imenima kao frazemskim sastavnicama.

hrvatski:

pakrački dekret 'otkaz iz službe', *Martin u Zagreb*, *Martin iz Zagreba* 'vratiti se neobavljena posla', *puno (mnogo) je vode proteklo <Savom>* 'puno je vremena prošlo';

engleski:

in a New York minute 'za tren', *grin like a Cheshire cat* 'smješkatiti se zadovoljno', *take/carry coals to Newcastle* 'baviti se beskorisnim (besmislenim) poslom';

njemački:

der flotte Heinrich/Otto ‘propast’, *den müden Heinrich spielen/machen* ‘biti spor u radu, ne naprezati se’, *keine müde Mark* ‘bez novaca, ni najmanji iznos’, *nicht für fünf Pfennig* ‘nimalo’, *so gross wie das Heidelberger Fass sein* ‘biti ogromno, velikih dimenzija’;

talijanski:

far alla romana ‘dijeliti ravnopravno trošak’, *fare San Marino* ‘stalno se seliti u potrazi za boljim poslom’, *casalinga di Voghera* ‘slabo obrazovana osoba’ itd.

Mnoge jezične zajednice pripadaju istome kulturnome krugu i tradiciji. To se odražava u unutarnjoj strukturi frazema. Zajednički općeeuropski frazemi popunjavaju veliki sloj u frazeologiji europskih jezika. Podudarni su frazemi nastali preslikavanjem ili kalkiranjem. Među njima nedvojbeno je najviše frazema preslikanih iz latinskoga jezika. Preslikavanje je moglo biti izravno ili posredstvom kojeg drugog jezika:

lat. *de verbo ad verbum* > hrv. *od riječi do riječi*, engl. *word for word*; njem. *von Wort zu Wort*, tal. *parola per parola*

lat. *a pedibus usque ad caput* > hrv. *od glave do pete*, engl. *from head to foot*, njem. *von Kopf bis Fuss*, tal. *da capo a piedi*

lat. *vis maior* > hrv. *viša sila*, engl. *superior force*, njem. *eine höhere Macht*, tal. *forza maggiore*

lat. *margaritas ante porcos* > hrv. *bacati biserje pred svinje*, engl. *cast (throw) pearls before (to) swine (the pigs)*, njem. *Perlen vor die Säue werfen*, tal. *buttare perle ai porci*.

U općeeuropske frazeme pripadaju frazemi biblijskoga podrijetla i kršćanskoga svjetonazora:

hrv. *zabranjeno voće*, engl. *forbidden fruit*, njem. *verbotene Früchte*, tal. *il frutto proibito* (‘nešto privlačno, ali nedopušteno, ono što još jače privlači jer je zabranjeno’);

hrv. *oprati/prati ruke*, engl. *wash one’s hands of sth.*, njem. *Hände waschen*, tal. *lavarsi le mani* (‘skinuti/skidati sa sebe odgovornost, ne smatrati se krivim’);

U skupinu kalkiranih frazema spadaju frazemi klasičnoga podrijetla, motivirani mitološkom ili povijesnom ličnošću ili događajem:

hrv. *Gordijski čvor*, engl. *Gordian knot*, njem. *der gordische Knoten*, tal. *nodo gordiano* (‘jako težak problem, zamršena situacija’)

hrv. *Potemkinova sela*, engl. *Potemkin’s village*, njem. *potemkinische Dörfer*, tal. *villaggi di Potemkin*.

U mnogim jezicima status frazema imaju prevedene izreke, citati, naslovi i poneki izrazi u prvotno terminološkoj ulozi:

Cezar: lat. *alea iacta est* > *kocka je bačena/pala*, engl. *the die is cast*,
njem. *der Würfel ist gefallen*, tal. *il dado è tratto*.

Shakespeare: engl. *To be or not to be* > hrv. *Biti ili ne biti*,

njem. *Sein oder nicht sein*, tal. *Essere o non essere* ('bit, srž, najvažnija (presudna) stvar, pitanje opstanka')

Darwin: engl. *struggle for survival* > hrv. *borba za opstanak*,

njem. *Kampf ums Dasein*, tal. *lotta per l'esistenza* ('nesmiljena borba, borba do kraja životnih mogućnosti')

Cooper: engl. *the last of the Mohicans* > hrv. *posljednji Mohikanac*,

njem. *der letzte Mohikaner*, tal. *l'ultimo dei Moicani* ('posljednji predstavnik koga, čega')

Cervantes: španj. *luchar contra los molinos de viento*

hrv. *boriti se s vjetrenjačama*, engl. *tilting at windmills*, njem. *gegen Windmühlenflügel kämpfen*, tal. *combattere contro i mulini a vento* ('boriti se s nepostojećim protivnikom, uzaludna borba')

Postoje, međutim, i univerzalna iskustva koja se pretaču u frazeme, stoga se ne može tvrditi da je svaka podudarnost rezultat kalkiranja. Moguće je da se radi o poligenezi,⁷ ali se ne može isključiti ni mogućnost kalkiranja.⁸ Takvi su frazemi nastali zapažanjem pojava i njihovim uopćavanjem:

1. hrv. *živjeti kao dva goluba*, njem. *wie die Turteltauben leben*,
tal. *vivere come due colombini* ('živjeti u slozi i ljubavi, mirno i skladno živjeti, voljeti se i slagati se');
2. hrv. *živjeti kao pas i mačka*, engl. *to live like cat and dog*,
njem. *wie Hund und Katze leben*, tal. *vivere come cane e gatto* ('živjeti u stalnom neprijateljstvu');
3. hrv. *korak po korak*, engl. *step by step*, njem. *Schritt für Schritt*,
tal. *a passo a passo* ('polagano, postupno, malo – pomalo, oprezno');
4. hrv. *igrati se vatrom*, engl. *to play with fire*, njem. *mit dem Feuer spielen*
tal. *giocare col fuoco* ('izlagati se opasnosti, srljati u pogibelj').

Relativno pouzdan pokazatelj kalkiranja, osim podudarne strukture i značenja, jest veliki odmak frazemske slike od osnovnog značenja, tj. veliki stupanj deseman-tizacije.

⁷ Pojam poligeneza označava naporedan i međusobno neovisan razvoj jednakih ili sličnih pojava u više jezika. Usp. Muljačić (1968: 16).

⁸ O kalkiranju općenito, uključujući i kalkiranje u frazeologiji, vidi Ž. Muljačić (1968: 5-19) i V. Muhvić-Dimanovski (1992: 93-205).

U analiziranoj se građi osim općeeuropskih pokazala velika sličnost između hrvatskih i njemačkih, potom talijanskih frazema.⁹ Postoje podudarni hrvatski i njemački frazemi, hrvatski i talijanski, te hrvatski, njemački i talijanski frazemi:

hrvatski:	njemački:
<i>bačva bez dna</i>	<i>ein Fass ohne Boden</i>
<i>sjediti na bačvi baruta</i>	<i>auf Pulverfass sitzen</i>
<i>djevojka (Katica) za sve</i>	<i>ein Mädchen für alles</i> itd.

hrvatski:	talijanski:
<i>nemati dlaku na jeziku</i>	<i>non aver peli sulla lingua</i>
<i>baciti u vjetar</i>	<i>buttare al vento</i>
<i>imati glavu u oblacima</i>	<i>avere la testa tra le nuvole</i>

hrvatski:	njemački:	talijanski:
<i>kupiti mačku u vreći</i>	<i>die Katze im Sack kaufen</i>	<i>comprare la gatta nel sacco</i>
<i>biti u sedmom nebu</i>	<i>im siebten Himmel sein</i>	<i>essere al settimo cielo</i>
<i>praviti račun bez krčmara</i>	<i>die Rechnung ohne Wirt machen</i>	<i>fare i conti senza l'oste</i> itd.

Ta sličnost nedvojbeno upućuje na pripadnost hrvatskoga jezika srednjoeuropskome i mediteranskome kulturnome krugu. Jezične su podudarnosti dijelom rezultat kalkiranja, u čemu se veliku izravnu i posredničku ulogu imali njemački i talijanski jezik.

Neki su noviji frazemi prevedenice engleskih frazema (*poštena igra, dan-D, dati/davati zeleno svjetlo kome, uzmi ili ostavi* < *fair play, D-day, give sb the green light, take it or leave it* itd.). Njihova se brojčanost sve više povećava, što je posljedica globalnog utjecaja engleskoga jezika na druge jezike, uključujući i hrvatski.

LITERATURA

Fink, Željka (1994): *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku* (neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka (2002): *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF presa, Zagreb.

Jernej, Josip (1992-1993): *O klasifikaciji frazema*. Filologija, 20-21, Zagreb, 191-197.

⁹ O sličnosti između ta tri jezika u frazeologiji i konkretnim primjerima vidi: Jernej (1992-1993: 101-197) i (1996: 265-269).

- Jernej, Josip (1996): *Bilješke oko podrijetla naše frazeologije*. *Suvremena lingvistika*, 22, 1-2, Zagreb, 265-269.
- Menac, Antica (1972): *Svoje i posuđeno u frazeologiji*. *Strani jezici*, 1, Zagreb, 9-18.
- Menac, Antica (1978): *Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije*. *Filologija*, 8, Zagreb, 219-226.
- Menac, Antica (1987): *Gemeinsame semantische Gruppen in der Phraseologie der europäischen Sprachen*. *Aktuelle Probleme der Phraseologie, Züricher Germanistische Studien*, 8, 269-290.
- Menac, Antica (2007): *Hrvatska frazeologija*. Knjigra, Zagreb.
- Mesinger, Bogdan (1997): *Hrvatska frazeologija kao kulturno-antropološki fenomen*. *Riječ*, 3, Rijeka, 59-70.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (1992): *Prevedenice – jedan oblik neologizama*. *Rad HAZU*, knj. 446.
- Muljačić, Žarko (1968): *Tipologija jezičnog kalka*. *Radovi*, sv. 7, Filozofski fakultet, Zadar, 5-19.
- Turk, Marija (1994): *Naznake o podrijetlu frazema*. *Fluminensia*, 6, 1-2, Rijeka, 37-47.

RJEČNICI

- Bendow, Ivana (2006): *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*. Školska knjiga, Zagreb.
- Deanović, Mirko – Jernej, Josip (1994): *Hrvatsko-talijanski rječnik* (IX. izd). Školska knjiga, Zagreb.
- Deanović, Mirko – Jernej, Josip (1997): *Talijansko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb.
- Drvodelić, Milan (preur. Bujas, Željko) (1989): *Hrvatsko-engleski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb.
- Duden: *Deutsches Universalwörterbuch*. V. izd. Dudenverlag, Mannheim [etc.], 2003.
- Filipović, Rudolf i dr. (1992): *Englesko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2002.
- Jakić, Blanka – Hurm, Antun (2004): *Hrvatsko-njemački rječnik: s gramatičkim podacima i frazeologijom*. Školska knjiga, Zagreb.
- Matešić, Josip (1982): *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
- Matešić, Josip (ur.) i dr. (1998): *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb, Verlag Otto Sagner, München.
- Menac, Antica – Vučetić, Zorica (1996): *Hrvatsko-talijanski frazeološki rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.

- Menac, Antica – Fink-Arsovski, Željka – Venturin, Radomir (2003): *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak, Zagreb.
- Uroić, Marija – Hurm, Antun (2004): *Njemačko-hrvatski rječnik: s gramatičkim podacima i frazeologijom*. Školska knjiga, Zagreb.
- Vratović, Vladimir (ur.) i dr. (1994): *Hrvatsko-latinski frazeološki rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
- Vrgoč, Dalibor – Fink-Arsovski, Željka (2008): *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak d. o. o., Zagreb.

SUMMARY

Marija Turk – Maja Opašić

CONTRASTIVE ANALYSIS OF PHRASEMES

The paper analyses the compatibility and differences in phrasemes in the Croatian, English, German and Italian languages. Four types of equivalence have been established in phrasemes of corresponding structure and identical phraseological significance.

1. Lexical compatibility of phraseme components and compatibility of in-depth structure;
2. Partial compatibility of lexical components and similarity of in-depth structure;
3. Compatibility of phrasemes in some languages and differences of phrasemes in others languages;
4. Diversity of lexical components and in-depth structures for each language analysed.

The compatibility is based on a common experiential base or on calquing and the differences arise from the specific cultures to which the languages belong.

Key words: *phraseme, calque, language contact, Croatian, English, German, Italian*

